

*Др Јанко П. Веселиновић, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Пољопривредни факултет у Новом Саду
veselinovic.janko@gmail.com*

*Др Тодор Ђ. Марковић, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Пољопривредни факултет у Новом Саду
todor.markovic@polj.edu.rs*

*Др Маријана Дукић Мијајковић, доцент
Универзитет у Новом Саду
Економски факултет у Суботици
m.mijatovic@ef.uns.ac.rs*

ПРАВНИ И ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ УГОВОРА О ОСИГУРАЊУ УСЕВА И ПЛОДОВА ОД СУШЕ

Сажетак: Уговор о осигурање усева и плодова од суше заснива се на ризику од мање количине падавина у односу на ранији меродавни период. Аутори су са јавног и економског аспекта анализирали специфичности предмета ризика суше, али и друге одредбе које су карактеристичне за овај уговорни однос. Анализира се и положај уговорних страна у овом уговорном односу, који једним делом произлази из монополског положаја осигуравајуће организације. У том делу је анализирана и слобода уговарања, која је угрожена услед неједнаког положаја уговорних страна. Посебна пажња посвећена је изворима права и то нарочито општим и посебним условима осигуравајућих организација, јер су они основни извор права, у недостигању законске регулативе у овој области. Анализирани су разлози за неразвијености ове врсте осигурања код нас и последице таквог стања на сигурну пољопривредну производњу. Анализирана је и улога законодавца у погледу регулација појединих елемената овог уговорног односа, али и по питању државних подстицаја који би допринели већем процену осигураних пољопривредних површина. Тиме би се смањила неизвесности и штета коју

Пољопривредници истражују услед све већих временских колебања. Имајући у виду неадекватну правну и економску традицију едукација у овој области би представљала значајан допринос за развој ове врсте осигурања. Иако је за сигурносћ пољопривредне производње и извесносћ надокнада услед смањења приноса због суше истраживања за сигурносћ пољопривредника, због низа разлога интерес осигуравајућих организација и пољопривредника је недовољан. Аутори анализирају правне и економске разлоге таквог стања. Аутори анализирају разлику између уговора о осигурању плодова и усева од ризика суше и временскиог деривативног уговора, којима се може трговати на берзи.

Кључне речи: осигурање, суша, уговор, правни, економски

1. УВОД

Сведоци смо учестале промене времена и честих сушних година, која неминовно проузрукују штету на пољопривредним производима. Поред агротехничких мера, у оваквим условима, осигурање пољопривредне производње од суше, као њена економска заштита, постаје нужност.

На основу истраживања процењује се да је чак 80% светске привреде зависно од колебања временског фактора.¹ То се посебно односи на пољопривредну производњу јер је она много више изложена временским временским непогодама, укључујући и сушу. На ратарској производњи, која је мање-више незаштићена, повећава се ризик наступања неког штетног догађаја (град, мраз, олуја, пожар, поплава, суша и тсл.) , често са катастрофалним последицама.² Према проценама стручњака биљна производња у Србији због суше је преполовљена, а штета се процењује на 2,1 милијарди долара.³

Успех пољопривредне производње за Србију је веома важан то важно јер према обиму и структури расположивих пољопривредних површина Република Србија спада у ред европских земаља са повољним земљишним ресурсима будући да располаже са 0,7 хектара пољопривредног, односно 0,46 хектара ораничног земљишта по становнику.⁴ Ако се осврнемо на римску традицију Ромул је свакој породици (consortium или familia) доделио

---

¹ J. Auer: Weather Derivatatives Heading for Sunnz Times, in: Frankfurt Voice, Deutsche Bank Research, frankfurt am Main, 2003, p. 1.

² Т. Марковић, Временски деривати и управљање ризиком у пољопривреди, монографија, Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет, 2013, стр.1.

³ <http://www.novimagazin.rs/ekonomija/steta-zbog-suse-21-milijade-dolara>, преузето 03.07.2016.

⁴ Д. Попов, Заштита, уређење и коришћење пољопривредног земљишта у Републици Србији, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 3. 2014, Нови Сад, стр. 68.

по 2 југера (пола хектара) земље³ тзв. *heredium*.⁵ Српске породице имају много више, променио се начин обраде земље, али значај пољопривредне производње није смањен. Поставља се питање да ли идемо у корак са временом или сигурност пољопривредне производње препуштамо случају.

У односу на развијене земље Европе и Северне Америке, где је систем осигурања високо развијен, код нас је заштита производње на пољопривредним газдинствима већ дуже време на веома ниском нивоу.⁶

Осигурање усева и плодова може бити реализовано као посебан уговор о осигурању, али постоји могућност да оно буде укључено у комбиновано осигурање од већег броја ризика или да буде део осигурања усева и плодова од свих врста ризика (*allrisk crop insurance*). Постоји могућност да осигурање усева и плодова од суше буде укључено у осигурање вредности производње (*revenue insurance*) или осигурање приноса целокупног газдинства (*income insurance*). Осигурање од суше, које данас пољопривредницима задаје доста потешкоћа, најчешће није укључено у комбиновано осигурање.⁷ Ова оцена се односи на европске моделе осигурања, док се за Србију може рећи да осигурање усева и плодова од суше није укључено ни у један модел комбинованог, нити осигурања усева и плодова од свих врста ризика. Пакетом осигурања од више ризика постижу се позитивни ефекти заштите пољопривредника.⁸ Код нас се осигурање усева и плодова од суше реализује кроз уговор о осигурању од једне врсте ризика.

Осигурање од суше је производ новијег датума и код нас га реализује само једна одигуравајућа организација⁹ и то само само за поједине ратарске културе. Суша представља један од највећих пољопривредних ризика који може умањити приносе и преко 50%.

Под сушом се подразумева умањење падавина у односу на меродавне вишегодишње количине падавине у периодима у којим је потреба усева за водом највећа¹⁰ и које резултује умањењем приноса осигураног усева.

⁵ М. Сич, Катастри, земљишни регистри и исправе о купопродаји у Старом Риму – Елементи модерних земљишних књига, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 2. 2013., стр. 280.

⁶ Ј. Милорадовић: Економски ефекти осигурања у пољопривреди и прехранбеној индустрији АП Војводине. Докторска дисертација, Пољопривредни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 9.

⁷ Т. Марковић: Осигурање усева и плодова – постојећи европски модели, у : *Агро-економика*, 41-42, Нови Сад, 2009, стр. 39-40.

⁸ Е. Berg: *Ertragsausfallversicherungen – ein geeigenetes Instrument zur Erlossicherung?* In: *Tagungsband des Deutschen Bauernverbands und der Andreas Hermes Akademie "Weiterentwicklung der EU-Agrarpolitik – zwischen Weltmarkt und Verbraucherschutz"*, Bonn – Rottgen, 2001, S. 5.

⁹ *Generali osiguranje Srbije*

¹⁰ за кукуруз и шећерну репу – током маја, јуна, јула и вгуста, за соју током јуна, јула и августа

Уговор о осигурању усева и плодова може да се анализира са економског и правног аспекта, мада је за сагледавање свих односа који настају закључивањем уговора потребно имати у виду и знања из области ратарства, метеорологије, статистике и других наука које својим истраживањима могу допринети што целовитијем сагледавању овог уговорног односа. У овом уговорном односу на једној страни је осигуравач, који је осигуравајућа организација, а на другој уговорач (осигураник), који може бити физичко или правно лице.

У Србији се осигурање први пут помиње у Српском грађанском законнику из 1884. године, у члановима 798. и 799. Тако се у члану 798. Наводи: „Што се тиче осигурања штете на случај неизвесни за наплату, као осигурање еспапа на води и на суву; кућа и миљкова против ватре и воде, то ће се по основама наведеним, и особитим прописима за разна ова осигурања судити”.¹¹ Иако је пољопривреда и кроз историју а и да нас једна од кључних привредних грана, заштита пољопривредника од природних непогода најчешће није била државни приоритет. И док су још током 19 века у свету установљени неки облици заштите произвођача у биљној производњи кроз прикупљање средстава у природи, као израза организоване солидарности произвођача у односу на опасности које прете усевама и плодовима, за то време у појединим крајевима Србије додоле су призивале кишу.¹²

У нормативном погледу постоји неколико фаза у развоју законодавства из области осигурања код нас. Почетком 20. века, 1905. године, после више припремљених предлога, донет је Закон о фонду за накнаду штета пострадалима од града. У Краљевини Југославији половином 1923. године донет је Закон о обезбеђењу усева и плодова од града. Поменути закон стављен је ван снаге, када је крајем 1929. године донет Закон о унапређењу пољопривреде. Након што су 1930. године формиране бановине, почетком следеће године донет је нови Закон о обавезном обезбеђењу усева и плодова од града. Још пре завршетка Другог светског рата донета је одлука о конфискацији непријатељске имовине, сходно томе почетком 1945. године, донета је Одлука о спајању у Државни завод за осигурање и реосигурање осигуравајућих предузећа које прелазе у државну својину. Будући да је почетком педесетих година дошло до промена у друштвено-политичком систему у земљи што се огледа у увођењу радничког управљања и децентрализације државне управе, половином 1961. године, донет је Закон о осигуравајућим заводима и заједницама осигурања. Период самоуправљања у овој области окончан

¹¹ Грађански законик за Краљевину Србију (1884), Издавачко и књижарско предузеће „Геца Кон”, Београд 1937, стр. 267.

¹² **Додола** или **Перперуна** је биће словенске митологије које представља богињу кише, и везује се за врховног старословенског бога грома Перуна. Додолски ритуали су паганске ритуалне игре и песме чији магични елементи су имали за циљ да изазову кишу.

је доношењем Закона о облигационим односима, и нових Правила осигурања и тарифе премија. Након распада СРФЈ половином 1996. године ступа на снагу Закон о осигурању имовине и лица, а 2004. године доноси се дуго очекивани Закон о осигурању, којим је обезбеђено значајније приближавање ове области законским прописима Европске уније. Последњи Закон о осигурању донет је 2014. године.

2. СВРХА ОСИГУРАЊА УСЕВА И ПЛОДОВА ОД СУШЕ

„Осигурањем имовине обезбеђује се накнада за штету која би се десила у имовини осигураника због наступања осигураног случаја”.¹³ Ако би ову дефиницију применили на осигурање усева и плодова од суше могли би смо рећи да се осигурањем усева и плодова од суше обезбеђује накнада за штету која би се десила у пољопривредној производњи, на усевима и плодовима осигураника, због наступања суше. Осигурање, заправо, омогућава да се брзо обнове економска добра која би у случају наступања одређених догађаја била уништена или оштећена.¹⁴

Поједини аутори¹⁵ набрајају најзначајније функције односно друштвено – економске користи од осигурања. Међу њима су накнада штете, смањење забринутости и страха, извор инвестиционих средстава, превенција губитка и повећање кредитног потенцијала. У нашој литератури наводи се, као примарна функција осигурања, заштита имовине и лица, а као секундарне функције: новчано-мобилизаторска и социјална функција.¹⁶ Основни задатак осигуравајуће делатности је заштита производног процеса у биљној производњи, на коју се надовезују секундарне функције: акумулацијска, где се део премије осигурања пласира у финансијски сектор, односно социјална, где се пољопривредницима помаже у савладавању проблема који настају услед уништења њихових основних извора прихода.¹⁷

Воља уговорних страна изражава се кроз јасно изражену намеру осигураника да плати премију како би осигурао плодове од ризика суше, док осигуравач исказује намеру да, уз накнаду, преузме ризик на себе. На овај начин изражава се *kauza*, као услов постојања уговора. Она у одређеном смислу може бити доведена у питање ако *animus* или намера није била до

¹³ ЗОО, чл. 925.

¹⁴ Ј. Веселиновић, Привредно право, Пољопривредни факултет Нови Сад, 2011., стр. 209.

¹⁵ E.G. Rejda: Principles of Risk Management and Insurance, 2005, p. 30.

¹⁶ Ј. Милорадовић: Економски ефекти осигурања у пољопривреди и прехранбеној индустрији АП Војводине. Докторска дисертација, Пољопривредни факултет, Нови Сад, 2004, стр. 43.

¹⁷ исто

краја изражена и уколико је осигуравач *kauzu* релативизовао кроз своје посебне услове, који нису били на прави начин презентовани осигуранику.

Код осигурања усева и плодова и осталих производа земље износ штете утврђује се с обзиром на вредност коју би имали у време сабирања, ако није другачије уговорено.¹⁸

3. РИЗИК СУШЕ КАО ОСНОВ ЗА ЗАКЉУЧЕЊЕ УГОВОРА

Усеви и плодови подложни су наступању суше, који их могу оштетити или уништити и тако пољопривредним произвођачима нанети велике губитке. Та извесност да сваки појединац може претрпети штету, али да се са сигурношћу не може рећи хоће ли је претрпети, назива се ризик.¹⁹

Законска дефиниција полази од тога да догађај с обзиром на који се закључује осигурање (осигурани случај) „мора бити будући, неизvestан и независан од искључиве воље уговарача.”²⁰ Ризик се може дефинисати и као стање у коме постоји могућност негативног одступања од пожељног исхода који очекујемо или коме се надамо.²¹ Поједини аутори ризик дефинишу као неизвесност у погледу остваривања неког будућег догађаја.²²

Осигурани случај суша је будући, пошто се уговор о осигурању закључује пре његовог наступања, по правилу до краја сетве.

Суша испуњава и законску одредбу да је „неизвесна” јер уговарачи, како осигуравајућа организација, тако ни пољопривредни произвођач не могу да знају да ли ће она наступити. Истина, у том погледу постоје метеоролошка предвиђања, али су то ипак само предвиђања и нико не може гарантовати реализацију прогнозе, поготово не на микро нивоу, осигуране пољопривредне површине. У односу на неке друге ризике од којих се осигурава имовина (као што су пожар, крађа, саобраћајна незгода) могућност предвиђања су већа али се не може оспорити чињеница да је и поред тога суша неизвесан догађај. Можда бисмо могли допунити дефиницију као: „неизвестан догађај за који се не може са великом вероватноћом потврдити да ли ће се догодити” Она је „независна од искључиве воље уговарача” јер уколико је пољопривредни произвођач применио уобичајене агротехничке мере, укључујући и наводњавање, уколико је оно могуће и уколико је до тада наводња-

¹⁸ ЗОО, чл. 925. ст. 3.

¹⁹ Т. Марковић, М. Јовановић, Развој осигурања усева и плодова у Србији, Агроекономика, 207, бр. 36, стр. 104.

²⁰ Закон о облигационим односима, Сл.лист СРФЈ 29/78, са изменама (ЗОО), чл 898, ст. 1.

²¹ Е. Vaghan, Т. Vaugnan:Основе осигурања и управљања ризицима, 1995, стр. 5

²² Јелена Кочивић, П. Шулејић:Осигурање, Економски факултет, Београд, 2002, стр. 58.

вање проводио, количина падавина не може да зависи нити од воље осигуравајуће организације, нити од пољопривредног произвођача.

Иако је ризик суше постао реалан, осигурање од овог ризика, па тиме и закључивање уговора о осигурању од суше, још увек није значајно. Према неким проценама у Србији се осигурава укупно око 10% пољопривредне производње, а у том скромном проценту удео осигурања од суше је најмањи. Када су суочени са ризиком, доносиоци одлука различито се понашају у зависности од става према ризику. Они могу да поседују склоност, одбојност и неутралност према ризику. Генерално највише се говори о аверзији (одбојности) према ризику, која подразумева негативно поимање случајних колебања резултата датог поступка, па је потребно додатно „жртвовање” за њихово одстрањивање, односно смањивање.²³

4. ЗАКЉУЧЕЊЕ УГОВОРА О ОСИГУРАЊУ УСЕВА И ПЛОДОВА ОД СУШЕ

Уговорне стране код уговора о осигурању усева и плодова од суше, су са једне стране осигуравајућа организација, а са друге стране свако лице које има интерес да се не догоди осигурани случај, пошто би иначе претрпео неки материјални губитак. То значи да осигураник може бити и пољопривредни произвођач који је власник земљишта, али и пољопривредник који на туђој земљи, по основу закупа или другог правно ваљаног посла, реализује пољопривредну производњу.

Уговор о осигурању усева и плодова од суше закључује се у писаној форми. Прецизније, уговор о осигурању је закључен када уговарачи потпишу полису осигурања или лист покрића.²⁴ Према посебним условима²⁵ „осигуравач задржава право да његове стручне службе изврше ревизију ризика, тј. преглед усева који могу бити предмет осигурања у циљу провере стања усева и плодова и примене одговарајућих агротехничких мера и да сходно томе донесу одлуку о прихватању или неприватању закључења уговора о осигурању конкретног усева.” Ово је правни нонсенс јер овај став следи након става да је уговор о осигурању закључен „кад уговарачи потпишу полису или лист покрића”. Ако је уговор закључен, накнадна „ревизија ризика” доводи у питање правни карактер закљученог уговора, јер чињеница

²³ E. Berg: Assessing the farm level impacts of yield and revenue insurance> and expected value-variance approach, in: Proceedings of the Xth Congress of the European Association of Agricultural Economists (EAAE), yaragoya, 2002, p. 111.

²⁴ ЗОО чл. 901.ст. 1.

²⁵ Посебни услови *Generali osiguranja Srbija* (ПУ *Generali*), преузето са званичног сајта 05.05.2016., члан 6. став 2.

да на основу ревизије „сходно томе донесе одлуку о прихватању или неприхватању закључења уговора о осигурању конкретног усева” ова ревизија фактички тек ствара услов за пуноважност закљученог уговора. Ако би овај став требао да значи да осигуравач има право да прегледа усева пре закључења уговора онда нема места речи „ревизија”. Осигуравач је, у сваком случају, у посебне услове унео одредбу која може широко да се тумачи, а постављена је тако да може бити тумачена првенствено у корист осигуравача. Ако анализирамо одредбе Закона о облигационим односима, могло би се рећи да у ове одредбе посебних услова у супротности са законским нормама. Наиме према Закону о облигационим односима „писмена понуда учињена осигуравачу за закључење уговора о осигурању везује понудиоца, ако он није одредио краћи рок, за време од осам дана ода дана када је понуда прispела осигуравачу, а ако је потребан лекарски преглед, онда за време од тридесет дана. Ако осигуравач у том року не одбије понуду која не одступа од услова под којима он врши предложено осигурање, сматраће се да је прихватио понуду и да је уговор закључен.”²⁶ У том случају уговор се сматра закљученим када је понуда прispела осигуравачу. Како се у поменутих посебних условима не помиње рок од осам дана могуће је да уговарач „ревизију ризика” врши и након тог рока чиме се пробија законски рок, а на тај начин осигураник може бити оштећен. Уколико би се директно примениле законске одредбе осигураник који је дао писмену понуду за осигурање својих усева и плодова од ризика суше био би осигуран уколико у року од осам дана осигуравач није одбио понуду. У том случају сматрало би се да је уговор закључен када је понуда прispела осигуравачу.

Осигурање усева и плодова спада у област добровољног осигурања. У предратној Краљевини Југославији осигурање усева и плодова од појединих ризика било је обавезно. Према Закону о обавезном обезбеђењу усева и плодова од града /Службене новине Краљевине Југославије”, бр 43/1931) у чл. 1 се наводи: „Овлашћује се Министар пољопривреде, да по предлогу банова а за поједине бановине, уредбом пропише обавезно обезбеђење усева и плодова од града и разрезивање трошкова око обавезног обезбеђења на сваког власника и поседника (притежиоца), и то у виду паушалног улога (осигуранине) по јединици обрађене површине.”²⁷

У нашим прописима не постоје одредбе који би евентуално условљавале давање државних субвенција обавезом осигурања усева и плодова од

²⁶ ЗОО, чл 901.ст. 2. и 3.

²⁷ Закон о обавезном обезбеђењу усева и плодова од града, Уредба о обавезном обезбеђењу усева и плодова од града у Дунавској бановини са изменом од 18.вгуста 1938. године, број М.П.V 56364/38 г. И Правилник за извршење Уредбе о бавезном обезбеђењу усева и плодова од града у Дунавској бановини, Штампарија Дунавске бановине, Нови Сад 1979.-38, стр. 3.

суше. Исто је и са другим ризицима, који доводе до умањења приноса. Са друге стране, према Закону о подстицајима у пољопривреди и руралом развоју²⁸ предвиђени су „регреси за премију осигурања за усева, плодове, вишегодишње засаде, расаднике и животиње” који је одређен „у минималном укупном износу од 40% плаћене премије осигурања за пријављене површине под одговарајућом културом до највише 20 ha”. До измена овог Закона овај регрес могао се остварити за осигуране површине на већој површини, до 100 ha. Правилник, који је донет на основу овог Закона, предвиђено је да се право на регресе остварује за осигурање „усева и плодове од ризика умањења приноса и расадника и младих вишегодишњих засада пре ступања на род од ризика који су прописани условима осигуравајућих друштава”²⁹. Иако Законом нису посебно набројани ризици због којих би могло доћи до умањења приноса јасно је да је и суша један од ризика због којих може доћи до умањења приноса на усевима и плодовима. Према Општим условима³⁰ појединих осигуравајућих организација, суша се дефинише као умањење падавина у односу на меродавне вишегодишње количине падавина у периодима у којим је потреба усева за водом највећа. Ти периоди дефинишу се за сваку ратарску културу посебно.

Осим што је смањена површина за које се даје регрес, ниво подстицаја од 40% је далеко мањи од онога који се примењује у земљама развијеног света (од 60 – 80% без ограничења површине).³¹ Политичке мере, како поједини аутори називају директна плаћања, интервентне цене, систем квота и краткорочне помоћи за случај катастрофалних догађаја, које представљају замену за осигурање, губе полако временом на значају.³²

У Законом о осигурању, као основном закону за ову област, осигурање од суше разврстано је у „остала осигурања имовине, која покривају штете на имовини настале због лома машина, провалне крађе, лома стакла, града, мраза или других опасности...”³³. Ризик града се посебно не помиње већ је он у групи „других опасности”. Сматрамо да је услед глобалног загревања, и све већих последица од суше експлицитно навођење суше у закону нужно.

---

²⁸ Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју, „Службени гласник РС”, бр. 10/13, чл. 35.

²⁹ Правилник о условима, начину и обрасцу захтева за остваривање права на регрес за премију осигурања усева, плодова, вишегодишњих засада, расадника и животиња, Сл. гласник РС”, бр. 48/16, 48/13

³⁰ Општи услови за осигурање усева и плодова, *Generali osiguranje Srbija (OУ Generali)*, преузето са званичног сајта 05.05.2016 – Посебне одредбе, чл. 13.

³¹ Н. Бељански, „Држава да делује превентивно, не да надокнађује губитке”, <http://www.ekapija.com/website/sr/plainPage.php?id=1170168&tb=p>, преузето 03.07.2016.

³² G. Breustedt: Subventionen für landwirtschaftliche Einkommensversicherungen – Nutzlich und notwenindig? In: Tagungsband 43. Jahrestagung der GEWISOLA, Stuttgart, 2003, S. 19

³³ Закон о осигурању, „Службени гласник Републике Србије”, број 139/14, чл 9.

Сам уговор о осигурању уређен је Законом о облигационим односима.³⁴ У овом закону у одељку „осигурање имовине” помиње се „осигурање усева и плодова и осталих производа земље”.³⁵ Иако постоје два закона који регулишу област осигурања, један већим делом у статусном, а други у динамичком делу, ипак најзначајнији извор права за уговор о осигурању усева и плодова од ризика суше су општи и посебни услови за осигурање усева и плодова осигуравајућих организација. Како код нас само једна осигуравајућа организација има у понуди осигурање усева и плодова од ризика суше, самим тим њихови општи и посебни услови постали су значајан извор права у овој области.

5. ПРЕДМЕТ УГОВОРА

Предмет уговора о осигурању усева и плодова од суше теоретски могу бити сви усеви и плодови. Битно је да су испуњени основни услови за осигурани случај „да је догађај с обзиром на који се закључује будући, неизвесан и независан од искључиве воље уговарача осигурања, осигураника или лица које има имовински интерес над предметом осигурања”. Међутим, у пракси су предмет осигурања само они усеви и плодови које осигуравајуће куће имају у својој понуди осигурања, односно они које они желе да осигурају од овог ризика.

Осигурана опасност је суша под којом се подразумева „умањење меродавне количине падавина у односу на меродавну вишегодишњу количину падавина”³⁶ Суша се према посебним условима осигуравајућих организација мери према одступању меродавних количина падавина у осигураном периоду у односу на меродавне вишегодишње падавине. Тиме се посебним условима, као аутономним изворима права, даје релевантна квалификација суше. Тако када је предмет осигурања меркантилни или семенски кукуруз, меркантилна или семенска соја или меркантилна шећерна репа, ризик суше је наступио: „када је на одређеној зони ризика суше забележена меродавна количина падавина нижа од меродавне вишегодишње количине падавина за више од 30% и када је услед умањења меродавне количине падавине у односу на меродавну вишегодишњу количину падавина те зоне ризика суше дошло до умањења уговореног приноса по јединици површине за више од 10%.”³⁷

Дакле за испуњавање услова за настанак штетног догађаја неопходно је да је количина падавина у односу на меродавни вишегодишњи просек

³⁴ ЗОО, чл. 897-965.

³⁵ ЗОО, чл. 925. ст. 3.

³⁶ ПУ *Generali*, чл. 3.

³⁷ Чл. 4, став 3.

мања за 30%, као и да је умањење приноса мање за најмање 10%. Неколико елемената, који се тичу осигураног случаја завређује анализу. Прво је питање неизвесности, а полазећи од чињенице да „осигурани случај мора бити будући, неизвесан и независан од искључиве воље уговарача осигурања, осигураника или лица које има имовински интерес на предметом осигурања”. Неизвесност, као услов је значајно мања него у другим областима осигурања, где је могућност предвиђања знатно умањена или онемогућена. Друга дилема може се тичати правичности одредбе о неопходности кумулативне испуњености два услова: мања количини падавина од најмање 30% и проценат умањења уговореног приноса по јединици површине за више од 10%. То можемо посматрати на два начина: претпостављени додатни трошкови које је осигураних имао у наводњавању услед мање количине падавина, чиме је умањено штету од наступајуће суше. Тиме је смањено штету али је корист од тога припала осигуравајућој организацији јер је умањење приноса осигураник свео нпр. испод 10%. Други случај, могао би се тичати штете која је већа од 10% иако је разлика у меродавним количинама падавина била испод 30%. Тај случај могао би да се деси уколико су врели дани или сув ветар анулирали позитивне ефекте падавина.

Пољопривредници приликом закључења уговора морају да имају у виду да према посебним условима осигурања усева и плодова од суше, које доносе осигуравајуће организације, предмет уговора нису штете које настају услед дејства високих температура и неуједначеног распореда падавина током вегетационог периода, као и услед недостатка дубинске влаге, недостатку влажности ваздуха, и било ког другог атмосферског и другог утицаја који није ризик суше у складу са дефиницијом датом у посебним условима осигуравајуће организације.³⁸ На овај начин релативизује се појам суше, која се према посебним условима своди на уско значење појма „умањене количине падавина у односу на претходни референтни период”, као и штету насталу на основу тога. Посебно правно питање је утврђивање висине штете која је проузрокована умањеним количинама падавина, које су предмет осигурања у односу на ефекте нпр. високих температура или неуједначеног распореда падавина.

Према садашњим условима код нас од ризика суше могу да се осигурају: меркантилни и семенски кукуруз, меркантилна и семенска соја и меркантилна шећерна репа. Не сматрају се предметом осигурања усеви и плодови: коју су засејани (засађени) на парцелама које немају своју идентификациону ознаку, који су засејани (засађени) на парцелама које се према зонама ризика географски не налазе унутар административних општина. Осигурањем нису покривене штете нити умањења приноса који су настали услед: било

³⁸ ПУ *Generali*, чл. 5. ст 4.

каквог разлога који није осигурани случај; дејства болести, штеточина или лошег ницања; непридржавања прописа производне технологије, тј. примене оптималних агротехничких мера за дати рејон и дату културу (рокови сетве, дубина сетве, ђубрење, итд.) или њиховог неправилног спровођења; дејства високих температура, неуједначеног распореда падавина током вегетационог периода, недостатка дубинске влаге, неодговарајуће влажности ваздуха и било ког атмосферског и другог утицаја који није ризик суше.

6. БИТНИ ЕЛЕМЕНТИ УГОВОРА

Према Закону о облигационим односима уговор о осигурању, односно полиса, треба да садржи следеће елементе: уговорне стране, осигурану ствар, односно осигурано лице, ризик обухваћен осигурањем, трајање осигурања и период покрића, свота осигурања или да је осигуравање неограничено, премија или допринос, датум издавања полисе и потписи уговорених страна.³⁹ Уговор о осигурању усева и плодова од ризика суше треба да садржи и елементе специфичне за овај уговор. Неопходно је да су њиме уређена питања која се тичу: меродавног мерног места, периода мерења, меродавне максималне количине падавина у периоду мерења, меродавне количине падавина у периоду мерења и алтернативне податке о дневној количини падавина, меродавној количини падавина, зони ризика суше и меродавној вишегодишњој количини падавина. Ова питања у анализираном случају дата су у посебним условима за осигурање усева и плодова од ризика суше⁴⁰, а тиме постају саставни део закључених уговора.

Да би се на адекватан начин утврдила меродавна количина падавина у периоду мерења неопходно је утврдити која су меродавна мерна места за сваки поједини уговор о осигурању. Меродавна мерна места су меродавне климатолошке станице Републичког хидрометеоролошког завода Србије (РХМЗ), са својим међународним ознакама и локацијама, одређене за сваку зону ризика суше посебно у складу са одговарајућим тарифама премија осигуравача, или одговарајуће Прогнозно – извештајне службе заштите биља АП Војводине (ПИС).

Периоди мерења подразумевају низ од 10 или 11 узастопних дана током календарског месеца. Период мерења се одређује на начин да сваки календарски месец садржи три периода мерења.

Меродавна количина падавина у периоду мерења подразумева званични податак РХМЗ или ПИС о збиру количина падавина забележених на

³⁹ ЗОО, чл. 902.

⁴⁰ ПУ *Generalis*

меродавним мерним местима током периода мерења За свако меродавно мерно место неопходно је уговорити алтернативно мерно место.

Уговором о осигурању усева и плодова од ризика суше неопходно је утврдити меродавну максималну количину падавина током периода мерења (кумулятивно за период мерења). Ова одредба донекле штити осигураника како се екстремни пљускови, провале облака и сл.не би негативно одразиле на укупне меродавне количине падавина. Уколико се током једног периода мерења забележе веће количине падавина од наведеног у уговору као горња граница, наведена максимална количина падавина се узима као референтна.

Референтни временски период подразумева временски период током године када се утврђују параметри везани за ризик суше. Његов почетак и крај зависи од врсте усева и плодова на основу агроекономских карактеристика одређене врсте усева и плодова.

Меродавна количина падавина представља збир свих меродавних количина падавина у периоду мерења током референтног временског периода измерених на меродавној климатолошкој станици

Зона ризика суше подразумевају се територије административних општина Републике Србије разврстаних у складу са меродавним мерним местима. За сваку поједину зону ризика суше одређује се једно меродавно место – климатолошка станица РХМЗ, а у оквиру које може постојати једна или више аутоматских метеоролошких станица ПИС-а, у складу са одговарајућим тарифама премија осигуравача и уговора се на сваком поједином уговору о осигурању – полиси или њеним прилозима.

Као основ за одређивање разлике у количини падавина у односу на годину осигурања одређује се меродавна вишегодишња количина падавина. Меродавна вишегодишња количина падавина за сваку поједину зону ризика и сваки поједини референтни период утврђује се на основу вишегодишњих дневних количина падавина забележених од стране РХМЗ-а, као званичних података. Под меродавном вишегодишњом количином падавина подразумева се производ коефицијента 1,45 и средње вредности 10 најнижих количина падавина измерених током референтног пвременског периода, посматрајући сваку поједину годину за вишегодишњи период од 1961. до 2012.године, на основу доступних података РХМЗ-а и заокружених на једно децимално место.

7. ПРЕМИЈА ОСИГУРАЊА

Премија осигурања је новчани износ који осигураник плаћа осигуравачу, као услугу за пренос ризика. Она се може представити и као цена ризика, јер је ризик најзначајнији елемент који одређује висину премије. Премија осигурања мора одговарати ризику у одређеном временском периоду,

односно треба да је сразмерна дужини периода у коме се ризик покрива.⁴¹ За осигураника премија осигурања је јединствена и изражава се у укупном износу док је за осигуравача она састављена из више делова са различитом наменом.⁴² Висина премије осигурања усева и плодова од суше зависи од биљне врсте, али и од уговорене висине покрића, локације на којој се усеви и плодови осигуравају, планираног приноса и уговорене произвођачке цене усева или плодова..

Општим условима је дефинисано да је уговарач осигурања дужан да плати премију осигурања, али је осигуравач дужан да прими уплату премије од сваког лица које има правни интерес да она буде плаћена.⁴³ Ако се уговори плаћање премије у ратама, може да се зарачуна уговорна камата, а ако се доспела рата не плати у уговореном року, може се рачунати затезна камата. Осигуравач има могућност да умањи износ накнаде из осигурања за исплату за износ доспеле а ненаплаћене премије осигурања. У овом делу анализирани општи и посебни услови су одређеној колизији јер се у посебним условима се наводи да „обавеза осигуравача да плати накнаду из осигурања почиње 24 часа од дана који је у полиси осигурања означен као почетак осигурања, под условом да је до тада плаћена премија осигурања.”⁴⁴ Из ове одредбе произлази закључак да се накнада исплаћује само уколико је „до тада плаћена премија осигурања”, па тако нема простора да се из „накнаде из осигурања умањи износ неплаћене премије”, како пише у општим условима. Имајући у виду да по општеприхваћеној правној теорији приоритет у примени имају посебни услови у односу на опште могли би смо да закључимо да поред одредби у општим условима осигураник нема право на исплату накнаде из осигурања уколико није платио доспелу премију осигурања.

Поставља се питање да ли осигураник има обавезу да плати премију ако из било ког разлога усев уопште није засејан или засађен. Према одредбама које смо анализирали у општим условима осигураник се у овом случају може ослободити плаћања премије, а обавеза је на осигуранику да се писменим путем обрати осигуравачу и тражи ослобађање плаћања премије по овом основу, али најкасније до оптималног рока за жетву односно бербу за осигурани усев или плод.

Премија осигурања одређује се према тарифи осигуравача и по правилу важи за један период осигурања, односно за време од закључења уговора о осигурању до убирања усева или плодова. Тарифе обично укључују и могуће попусте.

⁴¹ Б. Маровић: Осигурање и шпедиција, 2001, стр. 40.

⁴² Ј. Кочовић, П. Шулејић: Осигурање, 2006, стр. 116.

⁴³ ОУ *Generali*, чл. 6.

⁴⁴ ПУ *Generali*, чл. 7. ст 3.

8. ТРАЈАЊЕ ОСИГУРАЊА

Према Закону о облигационим односима уговор је закључен кад уговарачи потпишу полису осигурања или листу покрића. Уколико осигуравач не одбије понуду коју је добио од осигураника, у законском року од осам дана или краћем року који је одредио осигураник, у том случају уговор се сматра закљученим даном када је понуда приспела осигуравачу.⁴⁵ На пример, ако је понуда приспела нпр. 20. марта, а осигуравач у року од осам дана или неком краћем року, који је одредио осигураник, није одбио понуду сматра се да је уговор закључен 20. марта. Ове законске одредбе допуњене су кроз посебне услове осигуравајућих организација. Једна од тих одредби је да осигурање усева и плодова „почиње истеком 24 часа дана назначеног на полиси као почетак осигурања и траје до истека 24 часа дана назначеног на послиси као истек осигурања, под условом да је плаћана премија осигурања”⁴⁶ Дефинисани су и рокови до којих могу да се закључе уговори о осигурању усева и плодова од суше. До 30. априла текуће године могуће је закључити уговор о осигурању од ризика суше за меркантилну шећерну репу, а до 10. маја текуће године за меркантилни и семенски кукуруз.

Обавеза осигурача да плати накнаду из осигурања почиње у 24,00 часа од дана који је у полиси осигурања означен као почетак осигурања, под условом да је до тада плаћена премија осигурања.⁴⁷ Ако се другачије не уговори, обавеза осигуравача за накнаду из осигурања престаје истеком 24,00 часа дана који је у полиси назначен као истек осигурања.

9. ПРОЦЕНА ШТЕТЕ И УТВРЂИВАЊЕ НАКНАДЕ ПО ОСНОВУ УГОВОРА О ОСИГУРАЊУ

Под накнадом из осигурања подразумевају се сва издвајања из фонда за осигурање, када наступе предвиђени неповољни случајеви, односно када се десе економски штетни догађаји.⁴⁸

По пријему пријаве о насталом осигураном случају од стране осигураника, осигуравач је дужан да приступи утврђивању и процени штете. Утврђивање и процену штете врши пољопривредни стручњак осигуравача. Процени штете може присуствовати осигураник или његов представник у циљу пружања потребних података за утврђивање основа и висине штете. Процентом штете се утврђује процентуално умањење приноса предмета осигурања

---

⁴⁵ ЗОО, чл. 901.

⁴⁶ ПУ *Generali*, чл 7.ст. 1.

⁴⁷ ПУ *Generali*, чл. 7. ст. 3.

⁴⁸ Ј. Кочовић, П. Шулетић: Осигурање, 2006, стр. 137.

у односу на уговорени принос на полиси осигурања због умањења меродавне количине падавина у односу на меродавну вишегодишњу количину падавина за ту зону ризика одређену полисом осигурања.

Осигуравајуће организације дефинишу и „максималне проценте умањења приноса” који се могу применити у складу са уговором о осигурању усева и плодова од суше. За то се дају и посебне табеле умањења. На основу тих максимализованих обавеза осигуравача њихова обавеза за надокнадом из осигурања по сваком поједином осигураном усеву „ни у ком случају не може бити већа од 30% (или 40% ако је посебно уговорено)”⁴⁹. Тако ако је забележено умањење меродавне количине падавина у односу на меродавну вишегодишњу количину падавина преко 50%, па чак и ако је штета на усевама и плодовима већа од тог процента обавеза осигуравача ограничена је на 30%, односно 40% у односу на уговорени принос са полисе.

Процена штете од ризика суше врши се у складу са општим условима пословања осигуравача, у којим су дате одредбе о начину утврђивања обима штете. Процена штете се врши по пријему пријаве о насталом осигураном случају. Утврђивање и процену штете врше пољопривредни стучњаци осигуравача, а процени може присуствовати осигураник или његов представник „ради пружања потребних података за утврђивање основа и висине штете”⁵⁰. Процена може бити претходна (претпроцена) и коначна. Када је процена претходна, не утврђује се коначна висина штете, већ се само утврђује стање усева и плодова, природа оштећења и други елементи који су од важности за коначно утврђивање, односно процену штете. Коначном проценом утврђују се сви потребни елементи неопходни за утврђивање висине накнаде из осигурања.⁵¹ Када су усеви и плодови оштећени и дејством неке друге опасности која осигурањем није обухваћена, утврђује се колики је проценат оштећења од те опасности и за висину тог процента смањује се висина приноса који би се добио да оштећења од тих ризика уопште није било. Када се оштећени усев или плод мора пожњети или обрати а процена штете још није извршена, осигураник је дужан да остави контролне узорке.

Постоји могућност да се осигураник не сложи са проценом проценитеља, кога је ангажовала осигуравајућа организација. У том случају реализује се супервештачење, које је посебно уређено општим условима осигуравајуће организације.

Према Закону о облигационим односима⁵² „у случају кад је уговор закључен према унапред одштампаном садржају, или кад је уговор био на

⁴⁹ ПУ *Generali*, чл. 9. ст. 5.

⁵⁰ ОУ *Generali*, чл. 23.

⁵¹ Ј. Милорадић: Економски ефекти осигурања у пољопривреди и прехранбеној индустрији АП Војводини, 2004, стр. 108

⁵² ЗОО, чл 100.

други начин припремљен и предложен од једне уговорне стране, нејасне одредбе тумачиће се у корист друге стране”. Свакако је осигураник када је у питању уговор о осигурању плодова и усева од суше уговорна страна која „приступа” већ унапред припремљеном уговору и по том основу закон јој обезбеђује заштиту, али је домет ове заштите ограничен јер су одредбе посебних услова најчешће јасне али иду на штету осигураника. У том погледу требало би анализирати потребу законских измена које би додатно ограничиле могућност да се кроз посебне услове у битноме угрози позиција једне уговорне стране. Поред веће транспарентности посебних услова било би нужно да осигураник својим потписом овери све одредбе које релативизују његова права, а екстензивирају његове обавезе. Треба имати у виду да је у овом случају на једној страни стручна и професионална организација, а на другој страни пољопривредни произвођач, којему област осигурања није професија.

10. РАЗГРАНИЧЕЊЕ УГОВОРА О ОСИГУРАЊУ ОД ВРЕМЕНСКОГ ДЕРИВАТИВНОГ УГОВОРА

Поред уговора о осигурању усева и плодова од суше у свету све већи значај има временски деривативни уговор којим се корисник осигурава од недовољне количине падавина. Ови уговори погодни су и за њихову трговину на берзи. У Србији се они тек изучавају, али је важно направити разлику у односу на класичне уговоре о осигурању усева и плодова од суше.

Основна разлика између уговора о осигурању плодова и усева од суше и временског деривативног уговора о куповини „временске будућности” који у основи имају предупредњење ризика од недовољне количине падавина (суша) огледа се у чињеници да код временског уговора није битна величина штете од суше већ количина падавина која је мања од вишегодишњег референтног периода. За разлику од временског уговора, код уговора о осигурању, чињеница да је меродавна количина падавина нижа од меродавне вишегодишње количине падавина је само услов да се приступи процени штете и тек уколико се утврди да је у зони осигураној од ризика суше дошло до умањења уговореног приноса (и то најчешће више од 10%) исплаћује се накнада те штете.

Са друге стране, према Закону о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената, чл. 3. у финансијске инструменте се не убрајају полисе осигурања и реосигурања и други производи осигурања друштава за осигурање. Уговор о осигурању иако *sui generis*, сврстава се у уговоре робног промета. Сама законска дефиниција уговора о осигурању прави јасну разлику у односу на остале сличне послове. „Уговором о осигурању

гурању обавезује се уговарач осигурања да, на начелима узајамности и солидарности удружује одређени износ у заједници осигурања, односно заједници ризика (осигуравач), а заједница се обавезује да, ако се деси догађај који представља осигурани случај, исплати осигуранику или неком трећем лицу накнаду, односно уговорену своту или учини нешто друго.”⁵³

Извесно је да се мора констатовати чињеница да временски деривати, којима се осигуравају усеви од недовољне количине падавина или других временских неприлика, имају много елемената уговора о осигурању. То ова два правна посла чини сличним али је битно нагласити и оно што ова правна посла чини различитим. Гледајући са економске стране разлику између временских уговора и уговора о осигурању „временски дериватима се покривају догађаји нивоа ризика, али високе вероватноће наступања, док се осигурањем покривају штетни догађаји високог ризика, али мале вероватноће настајања.”⁵⁴ На основу тога, временски деривати, за разлику од осигурања, полазе од чињенице да одступања од свега неколико степени температуре или неколико мм падавина могу да угрозе приходе.

---

⁵³ ЗОО, чл. 897.

⁵⁴ Т. Марковић, Временски деривати и управљање ризиком у пољопривреди, монографија, Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет, 2013, стр. 112.

*Janko P. Veselinović, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Agriculture Novi Sad
veselinovic.janko@gmail.com*

*Todor Đ. Marković, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Agriculture Novi Sad
todor.markovic@polj.edu.rs*

*Dr Marijana Dukić Mijatović, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Economics Subotica
m.mijatovic@ef.uns.ac.rs*

Legal and Economic Aspects of Contracts of Insurance of Crops and Yields against Drought

Abstract: *The contract of insurance of crops and yields against drought is based on the risk of decrease of precipitation in comparison with an earlier relevant period. The authors analysed the specificities of the case of draught risk, but also other regulations characteristic of this contractual relationship, both from the economic and the legal point of view. The paper also treats the position of contractual parties in this contractual relationship, partly arising from the monopolising position of the insuring organisation. That part also analyses the contract freedom that is endangered due to unequal positions of contractual parties. Special attention is paid to legal sources, especially the general and special conditions of insurance organisations, seeing as they are the main source of law, as there is a lack of legal regulation of this field. The number of Serbian insurance organisations that offer this type of insurance is extremely low, as well as the percentage of insurance against this risk.*

The authors analyse the reasons for which this type of insurance is underdeveloped in Serbia, as well as the consequences of such a state to a safe agricultural production. The paper also covers the topic of the role of legislators and the state in general, in terms of regulation of certain elements of this contractual relation, but also in terms of state incentives that would contribute to a higher percentage of insured agricultural areas. This would reduce the uncertainty and the damage suffered by agricultural producers due to increasing weather fluctuations. Taking into account the inadequate legal and economic tradition, education

in this field would represent a significant contribution to the development of this kind of insurance.

The authors analyse the difference between the contracts of insurance of crops and yields against drought and the weather derivative contracts, which can be traded on the stock market.

Keywords: *insurance, drought, contract, legal, economic*

Датум пријема рада: 21.07.2016.